

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.15.522 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын Бектуров Туйгун Муктаровичтин 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын коргоо боюнча

КОРУТУНДУСУ

Комиссиянын курамы:

Комиссиянын төрагасы – педагогика илимдеринин доктору, профессор Чоров М.Ж., комиссия мүчөлөрү – педагогика илимдеринин доктору, профессор Бабаев Д.Б., педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Саалиева Д., изденүүчү Бектуров Туйгун Муктаровичтин 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Иштин диссертациялык кеңешке коргоо жүргүзүү укугу берилген адистикке ылайык келиши.

Изденүүчү Бектуров Туйгун Муктаровичтин «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» деген темадагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Диссертациянын максаты – кыргыз адабиятын окутуу процессинде жогорку класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу жана анын натыйжалуулугун педагогикалык экспериментти текшерүү.

Коюлган максатты чечүү үчүн **төмөнкүдөй милдеттер белгиленген:**

1. Кыргыз адабияты предмети аркылуу окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу проблемасынын педагогикалык теориядагы жана практикадагы абалынын методологиялык жактан изилденишин талдоо.

2. 10-11-класстардагы кыргыз адабияты сабагында окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун технологияларын, формаларын, методдорун жана каражаттарын аныктоо.

3. Кыргыз адабиятын окутуу процессинде экологиялык билим берүү жана тарбиялоо боюнча Кыргыз Республикасынын алдыңкы мугалимдеринин иш тажрыйбаларын үйрөнүү жана жалпылоо.

4. Жогорку класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын жана деңгээлин диагноздоо анын натыйжалуулугун экспериментте текшерүү.

Изилдөөнүн объектиси: мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруу процесси.

Изилдөөнүн предмети: кыргыз адабиятын окутуу процессинде жогорку класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруу.

Изилдөөнүн методдору: адабий булактардын логикалык-методологиялык анализи, мугалимдердин тажрыйбасын изилдөө жана жалпылоо, көркөм чыгармалардын тексттери жана кыргыз адабияты боюнча окуу программаларынын контент-анализи, байкоо, анкеталык сурамжылоо.

Изилдөөнүн объекти жана предмети 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин талаптарына туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу (диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун негиздөө).

Учурдагы татаал жана карама-каршы тенденцияларга толгон дүйнөдө экологиялык көйгөйлөр глобалдык масштабка айланды. Алар цивилизациянын негизине коркунуч алып келет жана көп мезгилде адамзат жашоосунун мүмкүнчүлүктөрүн алдын ала божомолдойт. Ошондуктан

экологиялык коопсуздукка атайын илимдин адистери гана эмес, дүйнө жүзүндөгү жалпы коомчулук абдан чоң көңүл буруп жатышат.

Адам баласынын Жер планетасында бар болуп сакталып калуусу, алардын күнүмдүк тиричилиги акыры келип жаратылыш менен тыгыз байланышта жүрөт. Жаратылыш ресурстарынын арбын болушу адам коомунун андан ары жашап калуусуна негиз болот. Бирок, бүгүнкү күнү жаратылышка карата адамдардын кийлигишүүсүнөн табияттын жапа чегүүсү күч алды. Ошондуктан, адамдар куурчап турган айлана-чөйрө менен байланыш түзгөндө белгилүү бир чегин билиши керек. Ал үчүн коомдун ар бир жараны өзүн ошол системанын бир бөлүгү катары сезип, системанын көп түрдүүлүгүнө, анын өнүгүшүнө реалдуу баа бере алууга тийиш. Көпчүлүк окумуштуулар экологиялык билим берүү элдин кеңири массасына жеткирилиши керектигин ал үчүн проблеманы чечүүгө карата ар кандай иш-аракеттердин көрүлүүсү, мектепте башталгыч класстан баштап эле окуучуларга системалуу экологиялык билим-тарбия берүү үчүн бирдиктүү-комплексүү программаны түзүү керектигин айтышат. Анткени, жаштардын экологиялык маданияты мамлекеттин туруктуу өнүгүүсүн, экологиялык статусун гана аныктабастан, өсүп келе жаткан муундарды социалдаштырууда күчтүү каражат болуп саналат.

Көптөгөн кыргыз адабияты предметинин мугалимдери жалпы окуучулардын, алардын ичинде жогорку класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандырууда кыргыз адабиятынын потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн жакшы түшүнүшөт. Бирок, мындай мазмундагы чыгармалардын экологиялык багытта жүргүзбөгөндүгү тийиштүү методикалык камсыздоонун жоктугунан аларды ишке ашыруу кыйын экендигин массалык практиканы талдоо далилдеди.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, изденүүчү аткарган илимий изилдөө бүгүнкү күн үчүн актуалдуу жана учур талабына ылайык деп корутунду чыгарууга болот.

3. Диссертациянын илимий натыйжалары.

Иште төмөнкү жаны илимий негизделген теориялык жана практикалык натыйжалар берилген, алардын жыйындысы педагогика илимин өнүктүрүү үчүн чоң мааниге ээ болот:

1-натыйжа. Изденүүчү кыргыз адабияты предмети окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу маселесинин педагогикалык теориядагы жана практикадагы жалпы абалын, өзгөчөлүктөрүн аныктоо үчүн илимий-методикалык адабияттарды, окуу программаларын, окуу китептерин изилдөөгө алган (1.1. 10-22 бб.)

2-натыйжа. 10-11-класстардагы кыргыз адабияты сабагында окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун формалары, методдору жана каражаттары аныкталган (2.2. , 2.3. 68-102 бб.).

3-натыйжа. Кыргыз адабиятын окутуу процессинде жогорку класс окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруудагы педагогикалык шарттары аныкталган (3.2. 113-126 бб.).

4-натыйжа. Иштелип чыккан педагогикалык шарттар кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча эксперименталдык иштер жүргүзүлгөн жана анын натыйжалуулугу тастыкталган (3.3. 126-145 бб.).

4. Диссертацияда чыгарылган ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли.

Диссертацияда алынган жыйынтыктар илимий жактан терең талдоонун негизинде келип чыккан. Максаттуу изилдөөдөн кийин алар илимий жактан негизделген жана ишенимдүү натыйжаларды берген.

1-жыйынтык. Кыргыз адабиятын окутуу процессиндеги окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу маселелери негиздүү жана ынанымдуу деп бааланат.

2-жыйынтык. 10-11-класстардагы кыргыз адабияты сабагында окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун формалары, методдору жана каражаттары жетишээрлик деңгээлде мүнөздөлгөн жана экологиялык билим берүүдөгү орду тастыкталган.

3-жыйынтык. Адабият сабагын окутуу процессинде жогорку класс окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары тийиштүү изилдөөлөрдүн, анализдөөнүн, жалпылоонун натыйжасында иштелип чыккан жана орто мектептерге сунушталган.

4-жыйынтык. Эксперименталдык изилдөөлөр сунушталган педагогикалык шарттар жана алынган натыйжалар жетишээрлик ишенимдүү деңгээлде чагылдырылган.

5. Диссертацияда чагылдырылган ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли.

1-жыйынтык. Дээрлик жаңы болуп эсептелет, анткени кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу жетишсиз изилденгендиктен, бул проблема жалпылаштырыла, системалаштырыла элек.

2-жыйынтык. Дээрлик жаңы. 10-11-класстардагы кыргыз адабияты сабагында окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандырууда чыгармачыл көз карашты мүнөздөйт.

3-жыйынтык. Жаңы. Адабиятты окутууда мугалимдерге көрсөтүлгөн негизги талаптар, окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча мектеп мугалимдеринин иш тажрыйбалары чагылдырылган педагогикалык шарттар бул багыттагы иштердин сапатын арттырат.

4-жыйынтык. Жаңы. Эксперименталдык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары жана тийиштүү жоболор курамы изилдөөлөрдүн жыйынтыгы катары мүнөздөлөт.

6. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Бектуров Туйгун Муктаровичтин 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» деген темадагы диссертациясынын жоболору мектептин окуучуларынын кыргыз адабиятын окутуу аркылуу экологиялык маданиятын калыптандыруу проблемаларын изилдөө болуп саналат. Иште алынган натыйжалар илимий прикладдык жактан жетишээрлик баалуулугу менен мүнөздөлөт. Анткени, адабият сабагын окутуу процессинде жогорку класс окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттарын сунуштоо билим берүү системасындагы актуалдуу маселелердин бирин чечүүгө өз салымын кошот. Алынган натыйжалар ички биримдикке ээ, практикалык сунуштар текшерилген теориялык жоболорго негизделген. Сунушталган иш орто мектепте окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча алгылыктуу эмгектерден болуп саналат.

7. Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу. Бектуров Туйгун Муктаровичтин «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» аттуу кандидаттык диссертациясында алынган төмөнкү илимий жыйынтыктар тийиштүү оң натыйжа берген:

– кыргыз адабиятын окутуу процессинде жогорку класс окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча сунуштар иштелип чыккан;

– адабият сабагын окутуу процессинде жогорку класс окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун педагогикалык шарттары иштелип чыккан;

– окутуу процессинин сапаттык көрсөткүчтөрү, алардын деңгээлдери, деңгээлдерди белгилөөчү критерийлер аныкталган;

- педагогикалык шарттардын окутуу процессине сапатына тийгизген таасири эксперимент жүзүндө текшерилген.

8. Диссертациянын негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана тыянактарынын жарыяланганын тастыктоо.

Диссертациянын мазмуну автордун төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. Бектуров, Т.М. Табият менен адам гармониясы [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник ИГУ им. К. Тыныстанова. – Каракол, 2010. – № 26 часть III С. 205-208

2. Бектуров, Т.М., Калдыбаева А.Т. Кыргыз эл педагогикасындагы экологиялык тарбиянын чагылдырылышы // Вестник ИГУ им. К. Тыныстанова. – Каракол, 2010. – № 26 часть II. С. 252-256 (в соавторстве)

3. Бектуров, Т.М. Формирование экологической культуры школьников средствами литературы [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Выпуск 1. – Б., 2011. С. 131-13

4. Бектуров, Т.М. Экологиялык тарбия маселелеринин Ч. Айтматовдун чыгармаларында чагылдырылышы [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Выпуск 1. – Б., 2011. С. 138-140

5. Бектуров, Т. М. Экологиялык проблемалар жазуучулардын чыгармачылыгында [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Выпуск 2. – Б., 2012. С. 40-43

6. Бектуров, Т. М. Экологическое воспитание детей среднего школьного возраста средствами кыргызской литературы [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Специальный выпуск – Б., 2013. С. 88-91

7. Бектуров, Т. М. Жаратылышка гумандуу мамиле жасоо проблемасы [Текст] / Т.М. Бектуров. // PR И СМИ в Казахстане. Сборник научных трудов КНУ им. Аль-Фараби. Выпуск 7. – Б., 2014. С. 94-100

8. Бектуров, Т. М, Калдыбаева А.Т. Экологиялык тарбия берүүнү адабият аркылуу ишке ашыруу маселелери [Текст] / Т.М. Бектуров. // PR И СМИ в Казахстане. Сборник научных трудов КНУ им. Аль-Фараби. Выпуск 7. – Б., 2014. С. 105-114 (в соавторстве)

9. Бектуров, Т. М. Экологиялык тарбия балдардын жүрүм-турумун педагогикалык коррекциялоо катары [Текст] / Т.М. Бектуров. // Материалы международной научно-практической конференции «Социально-психологические проблемы воспитания подрастающего поколения и пути их решения» // Вестник КНУ им. Жусупа Баласагына. Специальный выпуск. – Серия: Педагогика и психология. – Б., 2014. С. 140-143.

10. Бектуров, Т. М. Этнопедагогика – жаш муундарды экологиялык жактан тарбиялоонун каражаты [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Специальный выпуск. – Б., 2014. С. 71-74.

11. Бектуров, Т. М. Отражение кыргызской этнопедагогики в творческом наследии народных акынов [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник ПГУ им. С. Торайгырова. Юбилейный номер. – Павлодар, 2014. С. 59-66.

12. Бектуров, Т. М. Кыргыз адабияты аркылуу экологиялык тарбия берүү боюнча тажрыйбалык-эксперименталдык иштин натыйжалары [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. – №1, 2014. - С. 73-76.

13. Бектуров, Т. М. Экологическое сознание в структуре психического развития детей раннего возраста [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Специальный выпуск. 2015 - С. 299-302.

14. Бектуров, Т. М. Заманбап шарттагы экологиялык маданиятты калыптандыруунун көйгөйү [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. Специальный выпуск. – 2016 - С. 103-107.

15. Бектуров, Т. М. Ч. Айтматовдун чыгармаларын окутуу аркылуу окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник КГУ им. И. Арабаева. Специальный выпуск. 2016 - С. 34-37.

16. Бектуров, Т. М. Адабият сабагында экологияны окутуу методдорунун жалпы мүнөзү [Текст] // Т.М. Бектуров. Вестник НГУ им. С. Нааматова. Специальный выпуск. №2-3, 2016 - С. 72-75.

17. Бектуров, Т. М. Адабият сабагында окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруунун мазмуну [Текст] / Т.М. Бектуров. // Вестник НГУ им. С. Нааматова. Специальный выпуск. №2-3, 2016 - С. 75-77.

18. Бектуров, Т. М. Художественная литература как средство формирования у учащихся эмоционально-ценностного отношения к природе [Текст] / Т.М. Бектуров. // Журнал "Современные наукоёмкие технологии" №2 (часть 2), – М., 2016. С. 294-297.

19. Бектуров, Т. М. Отражение в мифологических произведениях проблемы «человек и природа» [Текст] / Т.М. Бектуров. // Журнал "Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований" №2(часть 2), – М., 2016. С. 336-339. С. 294-297

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине толугу менен дал келет. Автореферат кыргыз, орус, англис тилдериндеги бирдей мазмундагы резюмеге ээ.

10. Жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди дайындоо тууралуу сунуштун негиздүүлүгү.

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы кандидаттык диссертация боюнча төмөнкү жетектөөчү мекемени жана расмий оппоненттерди дайындоону сунуш кылат:

– **жетектөөчү мекеме** катары ОшМУнун педагогика кафедрасы сунушталат, анткени бул жерде педагогика илимдеринин докторлору жана кандидаттары эмгектенишет;

– **биринчи расмий оппонент** катары – педагогика илимдеринин доктору, профессор Бабаев Дөөлөтбай Бабаевич (13.00.01) сунушталат, анткени анын изилдөөнүн проблемасына тиешелүү эмгектери бар:

1. Об особенностях преподавания экологии в технических лицеях и ПТУ // Материалы международной конференции по «Проблемам экологии и природопользования горных территорий». – ОшТУ, 1998г. – С. 145-147

2. Экологическое образование учащихся и гуманизация общества // Материалы 3-ей международной конференции «Экология и развитие» Северо-запада России, 1998. – Санкт-Петербург. – С. 355-356

3. Адеп-ахлактык тарбиянын коомдук-социалдык ролу, аны адеп жана кыргыз адабияты сабактарында ишке ашыруу // Социальные и гуманитарные науки, 2010. – №5-6. – 171-174-бб. // авт. Акматов К.

4. Профессиональная готовность педагога к реализации программы здорового образа жизни в школе // Известия КАО, 2010. – №2 (14). – С 68-71.

– **экинчи расмий оппонент** катары педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Даминова Инабаткан сунушталат, анткени анын изилдөөнүн проблемасына жакын төмөнкү эмгектери бар:

1. Окуучулардын экологиялык жана дүйнөгө болгон көз-карашын калыптандырууда Тоголок Молдонун чыгармаларын пайдалануу // Илимий практикалык конференция «XXI-к. билим берүү, таалим-тарбия системасындагы гумандуулук багыттарды өнүктүрүү» // Вестник ОшГУ. – Ош, 2002. – 2-чыгарылышы. – 202-208-бб.

2. Фольклор – элдик экологиялык билимдердин жана тажрыйбалардын булагы катары // Вестник КНУ имени Ж.Баласагына. – Бишкек, 2004. – Вып. 2. – 190-193-бб.

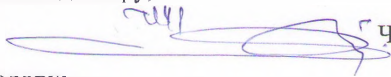
3. Экологическое воспитание как социально-педагогическая проблема // Наука, образование, техника. – Ош, 2009. – Часть III. – С. 136-138.

Комиссия, берилген документтерди карап чыгып, Бектуров Туйгун Муктаровичтин 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз адабиятын окутуу процессинде окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу (10-11-кл.)» деген темадагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.15.22 диссертациялык кеңешине сунуштайт.

Комиссиянын төрагасы:

педагогика илимдеринин доктору,

профессор

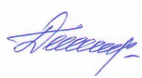

Чоров М.Ж.

Комиссиянын мүчөлөрү:

педагогика илимдеринин доктору,

профессор

Бабаев Д.Б.

педагогика илимдеринин кандидаты,

доцент

Саалиева Д.

Эскертүү: комиссиянын мүчөлөрү муну көңүлгө алышы керек. Окумуштуу камчы Байму

